

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Факультет № 6
Кафедра соціології та психології**

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «**Організаційна психологія**»
вибіркових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 от 25.08.2023

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол 7 від 29.08.2023

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол № 8 від 15.08.2023

Розробники:

Доцент кафедри соціології та психології, канд. психол.наук, доцент Чепіга
Л.П.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри практичної психології Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, менеджменту та освіти дорослих Української інженерно-педагогічної академії, канд. психол. наук, доцент Казарова А.М.
2. Професор кафедри соціології і психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор соціологічних наук, професор Нечітайло І. С.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 4 Загальна кількість годин – 120 Кількість тем – 5	05 Соціальні та поведінкові науки; 053 Психологія; другий (магістерський) рівень вищої освіти	Навчальний курс 1 Семестр 2 Види контролю: Підсумковий контроль залік.
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – 20; Семінарські заняття – 20; Практичні заняття – 0; Лабораторні заняття – 0; Самостійна робота – 80;		Лекції – 6; Семінарські заняття – 6; Практичні заняття – 0; Лабораторні заняття – 0; Самостійна робота – 108;
Індивідуальні завдання: Курсова робота – 0 Реферати (тощо) – 0 ; семестр №3		Індивідуальні завдання: Курсова робота – 0 Реферати (тощо) – 0; семестр №3

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Організаційна психологія» є формування адекватного уявлення студентів про теоретичні та практичні психологічні аспекти організаційної поведінки.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Організаційна психологія» є цілеспрямоване оволодіння студентами теоретичними знаннями з організаційної психології, а також формування вмінь і навичок практичної роботи в організаціях.

Міждисциплінарні зв'язки: Засвоєння матеріалу курсу сприяє посиленню та розширенню знань з курсів «Психологічне забезпечення діяльності поліції», «Теорія та практика управлінського консалтінгу»

Очікувані результати навчання: Згідно з освітньою програмою здобувачі вищої освіти повинні:

знати: соціально-психологічні фактори підвищення продуктивності праці; закономірності групової динаміки в організації; закономірності формування корпоративної культури та лояльності до організації; закономірності процесу впровадження нововведень.

вміти: аналізувати групові процеси та стани; досліджувати і коректувати соціально-психологічний клімат в організації; розробляти програми соціально-психологічної адаптації співробітників; формувати лояльність співробітників до організації; здійснювати психологічне супроводження нововведень в організації.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:	
Інтегральна компетентність	Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.
Загальні компетентності	ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності. ЗК6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.
Спеціальні (фахові) компетентності	СК3. Здатність обирати і застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності

3. Програма навчальної дисципліни

Тема №1. Загальна характеристика організацій

Предмет організаційної психології, її задачі і структура. Поняття організацій, структура і функції організації. Типи організацій, характеристики організацій. Показники ефективності організації. Функції та задачі психолога в організації.

Тема № 2 Організація як соціальна група

Механізми функціонування групи: групові ефекти (соціальної фасилітації, приналежності до групи, психофізіологічний ефект; ефект соціальної лінії; ефект синергії і групомислення; конформізму, наслідування; ореолу і бумерангу; ефекти «ми та вони», групового фаворитизму і групового егоїзму)

Тема № 3. Соціально-психологічні аспекти ставлення до роботи.

Поняття задоволеності роботою. Фактори задоволеності роботою. Взаємозв'язок задоволеності роботою, відданість організації, продуктивності праці, плинності кадрів та ін. Динаміка і види задоволеності роботою. Вимірювання задоволеності роботою.

Поняття лояльності до організації в працях вітчизняних та закордонних психологів. Особливості лояльних та нелояльних до організації співробітників. Лояльності та прихильності до організації. Види прихильності. Фактори, що впливають на лояльність.

Організаційна культура. Поняття корпоративної культури. Рівні корпоративної культури. Параметри, що характеризують корпоративну культуру. Значення корпоративної культури. Види організаційних культур.

Тема №4 Соціально-психологічні фактори забезпечення успішного впровадження нововведень.

Поняття інновацій. Види нововведень. Процес нововведень. Психологічне супроводження інновацій. Методи впровадження інновацій. Психологічні причини опору нововведенням і способи їх подолання. Консультування керівництва та персоналу щодо процесу нововведень.

Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційній психології

Гендерні відмінності в менеджменті. Становище жінок на ринку праці та в бізнесі. Стилї керівництва. Фактори, що перешкоджають входженню жінок у бізнес-простір. Професійна дискримінація Гендерні риси, установки і уявлення. Стратегії підтримки жінок в бізнес-просторі і програми професійної підготовки.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни темами (денна форма навчання)

Номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3							
Тема №1. Загальна характеристика організацій	18	4	4			10	
Тема №2. Організація як соціальна група	28	4	4			20	
Тема №3 Соціально-психологічні фактори формування відношення персоналу до	42	6	6			30	

організації							
Тема №4. Соціально-психологічні фактори впровадження інновацій	18	4	4			10	
Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційної психології	14	2	2			10	
Всього за семестр	120	20	20			80	залік

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3							
Тема №1. Загальна характеристика організацій	24	2	2			20	
Тема №2. Організація як соціальна група	26	2	2			22	
Тема №3 Соціально-психологічні фактори формування відношення персоналу до організації	26	2	2			22	
Тема №4. Соціально-психологічні фактори впровадження інновацій	22	-	-			22	
Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційної психології	22	-	-			22	
Всього за семестр:	120	6	6			108	залік

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
	Тема №1. Загальна характеристика організацій	

		Підготувати відповіді на запитання: <ol style="list-style-type: none"> 1. Цілі та задачі організаційної психології як науки. 2. Визначення поняття організацій, необхідні елементи організації. 3. Поняття структури організації та функції організації. 4. Характеристики організації. 5. Об'єктивні і суб'єктивні показники ефективності організації. 6. Функції і задачі психолога в організації. 	Основна література: 1; 2; 5; 8. Додаткова: 1-4.
		Тема №2. Організація як соціальна група	
		Підготувати відповіді на запитання <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціально-психологічний клімат як сукупний груповий стан. 2. Поняття соціально-психологічного клімату, фактори його формування. 3. Методи вивчення соціально-психологічного клімату організацій. 4. Показники сприятливого та несприятливого психологічного клімату 	Основна література: 1-3, 5, 7, Додаткова: 1-4..
		Реферати за темами: <ol style="list-style-type: none"> 1. Тренінг як форма навчання персоналу 2. Методи формування соціально-психологічного клімату в організації 3. Методи діагностики соціально-психологічного клімату в організації 	
		Тема № 3: Соціально-психологічні аспекти задоволеності роботою.	
		Заняття №1 Розібрати тему задоволеності роботою	Основна література: 1-3, 5, 7,. Додаткова: 1-4.
		Провести діагностику задоволеності роботою та проаналізувати її результати, розробити міри по її підвищенню	
		Заняття №2 Розібрати тему лояльності до організації.	Основна література: 5, 6, 7. Додаткова: 1-4.
		Провести діагностику лояльності до організації та проаналізувати її результати, розробити міри по її підвищенню.	
		Заняття №3 Розібрати тему організаційна культура. Розробити міри щодо формування організаційної культури.	Основна література: 5, 6, 7. Додаткова: 1-4.
		Реферати за темами: <ol style="list-style-type: none"> 1. Формування організаційної культури як сфера діяльності практичного психолога в організації 2. Організаційне консультування 3. Консультування керівників 4. Консультування персоналу 	
		Тема № 4 Соціально-психологічні фактори забезпечення успішного впровадження нововведень.	

	Підготувати відповіді на запитання 1. Поняття інновацій. 2. Види нововведень. 3. Процес нововведень. 4. Психологічне супроводження інновацій.	Основна література: 1-7 Додаткова: 1-4.
	Реферати за темами: 1. Проблема управління інноваціями в організації 2. Психологічні причини опору нововведенням і способи їх подолання	
	Тема № 5 Гендерна проблематика в організаційній психології	
	Підготувати відповіді на запитання: Гендерні відмінності в менеджменті. Стратегії підтримки жінок в бізнес-просторі і програми професійної підготовки.	Основна література: 1-7 Додаткова: 1-4.

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Тренінг як форма навчання персоналу
2. Методи формування соціально-психологічного клімату в організації
3. Методи діагностики соціально-психологічного клімату в організації
4. Формування організаційної культури як сфера діяльності практичного психолога в організації
5. Організаційне консультування
6. Консультування керівників
7. Консультування персоналу
8. Проблема управління інноваціями в організації
9. Психологічні причини опору нововведенням і способи їх подолання

5.1.2. Теми курсових робіт (не передбачено навчальним планом)

5.1.3. Теми наукових робіт (не передбачено навчальним планом)

6. Методи навчання

Навчання з дисципліни проходить у формі лекцій, практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи та передбачає наступні види робіт:

- участь у обговоренні ключових питань лекційного заняття та самостійне опрацювання лекційного матеріалу;
- підготовка до практичних занять;
- вирішення творчих практичних завдань;

Основні методи навчання:

- частково-пошуковий метод;

- наукового порівняння;
- моделювання та проектування;
- групової дискусії;
- інтерактивний метод роботи в малих групах.

Самостійна робота за кожною темою базується на вивченні спеціальної наукової літератури. За окремими темами вона передбачає підготовку відповідей на додаткові питання або підготовку реферативних (тобто письмових) повідомлень;

7. Методи контролю

Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль (*залік*):

1. Предмет організаційної психології, її задачі і структура.
2. Поняття організацій, структура и функції організації.
3. Характеристики організації.
4. Показники ефективності організації.
5. Функції психолога в організації.
6. Задачі психолога в організації.
7. Механізми функціонування групи: групові ефекти (соціальної фасилітації, приналежності до групи).
8. Механізми функціонування групи: психофізіологічний ефект; ефект соціальної лінії.
9. Механізми функціонування групи: ефект синергії та групомислення.
10. Механізми функціонування групи: ефект конформізму, наслідування; ореола і бумеренга.
11. Механізми функціонування групи: ефекти «ми та вони», групового фаворитизму і групового егоїзму).
12. Поняття задоволеності роботою. Фактори задоволеності роботою.
13. Динаміка і види задоволеності роботою.
14. Вимірювання задоволеності роботою.
15. Поняття лояльності до організації.
16. Лояльності та прихильності до організації. Види прихильності. Фактори, що впливають на лояльність.
17. Поняття корпоративної культури. Рівні корпоративної культури.
18. Параметри, що характеризують корпоративну культуру.
19. Види організаційних культур.
20. Поняття соціально-психологічного клімату, фактори його формування і методи вивчення.
21. Показники сприятливого та несприятливого психологічного клімату.
22. Лояльність до організації.
23. Особливості лояльних та нелояльних до організації співробітників
24. Психологічне супроводження інновацій.
25. Психологічні причини опору нововведенням та способи їх подолання.

26. Гендерні відмінності в менеджменті

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Оцінювання навчальної дисципліни проводиться за результатами поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль передбачає накопичення балів до індивідуального рейтингу здобувача за відповідним навчальним курсом. Максимальна кількість балів, які здобувач може накопичити за результатами поточного контролю – 50.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- якості та активності роботи здобувача на лекційних заняттях;
- якості та активності роботи здобувача на семінарських та/або практичних заняттях;
- якості виконання завдань у межах самостійної роботи.

При визначенні поточної успішності здобувачів враховуються якості видів робіт, виконуваних ними: під час аудиторних заняттях; в межах самостійної роботи; як індивідуальних завдань; під час контрольних робіт. Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Окрім того, враховується ініціативність та активність здобувачів, що вони проявляють під час аудиторних занять.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах. Підсумковий контроль проводиться у формі іспиту або заліку. Максимальна кількість балів, отриманих на іспиті або заліку – 50.

Для обліку сукупного результату підсумкового контролю використовується загальна кількість балів, отриманих здобувачем за результатами поточного контролю (протягом семестру), до якої додається кількість балів, отриманих за результатами іспиту або заліку.

Результати підсумкового контролю відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.** У разі, якщо здобувач не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Здобувач вищої освіти має право на визнання результатів навчання (умінь, компетентностей) у неформальній та/або інформальній освіті, які поширюється на дисципліни обов'язкової та вибіркової компонент, що за тематикою та змістом відповідають як навчальній дисципліні загалом, так і її окремим розділам, темам, індивідуальним завданням (курсова робота, контрольна робота тощо), які передбачені робочою програмою (силабусом) конкретної навчальної дисципліни. (Див. нормативний документ «Положення про порядок визнання в Харківському національному університеті внутрішніх

справ результатів навчання (умінь, компетентностей) у неформальній та/або інформальній освіті» URL: http://univd.edu.ua/files/generaldocs/non_formal_education.pdf).

Умови визначення навчального рейтингу здобувача, а також вимоги і критерії оцінювання деталізовані нижче.

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ						
Види робіт	Кількість видів робіт		Максимум балів за 1 вид роботи		Разом	
	Денна форма	Заочна форма	Денна форма	Заочна форма	Денна форма	Заочна форма
Робота на лекційному занятті	10	3	2	6	20	18
Робота на семінарському занятті	10	3	2	6	20	18
Робота на практичному занятті						
Індивідуальне завдання	1	1	10	14	10	14
Залікове тестування	1	1	50	50	50	50
Разом:					100	
ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ						
Види робіт	Кількість балів за один вид робіт денна/заочна	Критерії оцінювання				
Робота на лекційному занятті	2/3	Всі лекції з даного курсу мають інтерактивний характер, отже максимальну оцінку за роботу на лекції отримують здобувачі, які постійно включені в обговорення питань лекції.				
	1/1,5	Даний бал отримують здобувачі, які не беруть участі у обговоренні, втім демонструють уважність і не відволікаються від ходу лекції на сторонні справи				
	0	Здобувач не приймає участі в лекційному занятті, порушує дисципліну, не слухає викладача, постійно відволікається				
Робота на семінарському занятті	2/3	Здобувач бере участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача), виступає із змістовною доповіддю на питання за планом, проявляє ґрунтовну підготовку, висловлює власну точку зору щодо висвітлюваної проблеми й підкріплює її аргументацією, правильно відповідає на уточнюючі питання				
	1/1,5	Здобувач бере участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача), за умови, що відповідь буде правильною і змістовною				

Індивідуальне завдання	0,5/1	Здобувач присутній на семінарському занятті, уважно слухає інших і іноді доповнює відповіді на питання заняття
	0	Здобувач не приймає участі в занятті, порушує дисципліну, не слухає інших, постійно відволікається
	10/14	Індивідуальне завдання передбачає виконання здобувачем письмової роботи за обраною темою. Максимальну кількість балів отримують здобувачі, які демонструють належний рівень знань і розуміння теми, виявляють аналітичні здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення. Роботу оформлено відповідно до вимог.
	5/7	Індивідуальне завдання виконано частково та потребувало доопрацювання.
	2/3	Виконано частково, доопрацювання не було здійснене, терміни порушені. Роботі суттєво бракує логічного та послідовного викладу.
	0/0	Завдання не виконано або виконано з порушенням вимог академічної доброчесності
Залікове тестування	1-50	Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

9.Шкала оцінювання: національна та ECTS

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS			
Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90 – 100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
80 – 89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома - трьома незначними помилками.

75–79		C	«Добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
65–74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний неповністю , але прогалини не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань, містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60–64		E	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
21–59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1–20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бочелюк В. Організаційна психологія на підприємстві. / Віталій Бочелюк, Ольга Пучина. - К. : Скиф, 2012. - 272 с.
2. Жуковська Л. Е. Теорія організацій: Навч. посібник— Одеса: ОНАЗ ім.О.С. Попова, 2011. – 148 с. 8.
3. Карамушка Л. М. Дослідження актуальних проблем психології управління та організаційної психології у період трансформаційних процесів в Україні (До 10-річчя лабораторії психології управління) // Актуальні проблеми психології. Том І.: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К.: Міленіум, 2013. – Ч. 9. – 156 с. – С. 91 – 100
4. Лозниця В.С. Психологія менеджменту : навч. посіб. / В.С.Лозниця. - Екс Об, 2010
5. Основи психолого-управлінського консультування : навч. посіб. / Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін., за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: МАУП, 2012. – 136 с.
6. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулачковська, Т.Ю. Кулачковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2012. – 720 с.
7. Прищак, М. Д. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
8. Рульєв В.А. Управління персоналом: Навч. посіб. / В.А. Рульєв, С.О. Гуткевич, Т.Л. Мостенська. – К.: КОНДОР, 2012. – 324 с.
9. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. - К.: Фірма «ІНКОС», 2015. - 366 с.

Допоміжна

1. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник. / Л.М. Карамушка. – К.: Либідь, 2014. – 424 с.
2. Савельєва В.С. Організаційна поведінка: навч. Посібник.— К.: Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
3. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів курсів післядипломн. освіти / За наук. ред. С.Д.Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. – К.: Міленіум, 2014. – 264 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

4. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
5. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
6. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
7. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>

8. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>
9. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
10. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
11. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
12. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
13. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>